

Johannes Hofer

DE NOSTALGIA – A HONVÁGYRÓL¹

1688

I. §.

Az utóbbi időben az orvostudományi tárgyak szinte áttekinthetetlen sokféleségét megismerhetvén nem voltam biztos benne, hogy mely témát válasszam fejtegetéseim tárgyául, illetve hogy – az olvasó egyetértésében bízva – mely tartalmakkal is kellene foglalkoznom, minthogy némely társalgások során, melyekbe (mint ez már általában lenni szokott) komoly beszédek is keveredtek, ismert személyiségektől kaptam bátorítást és tanácsokat. Ezen beszélgetéseket egyfelől ugyan példaértékűnek találtam, másfelől viszont, látván az anyag gazdagságát, el is bizonytalanodtam. A legkülönbözőbb témákból válogathattam, melyek kapcsán a legnagyobb eredményeket taglalhatnám akár részletekbe menő pontossággal. Ettől kezdve tehát behatóan el is gondolkodhattam rajtuk.

Kisvártatva azonban jobb meggyőződéstől vezérelve félretettem ezeket az ilyen-olyan ötleteket és az addigi eredményeket. Józan ítéletem megpróbált ugyan eltántorítani szándékomtól, ami alighanem sikerül is, ha nem lettem volna kezdettől fogva meggyőződve róla, hogy ilyen tárgyú tanulmányaimat pártfogóim, tanárain és barátaim is szívesen fogadják majd.

Tépelődéseim közepette ugyanis bizonyos történetek jutottak el hozzám olyan fiatal emberekről, akik oly mértékben indultak sorvadásnak, hogy – ha időközben nem térhetnek meg szerencsésen hazájukba – láztól és betegségtől legyöngülve idegen földön pusztultak volna el. Nos, ezt a betegséget alapos vizsgálatnak alávetve úgy találtam, hogy valóban érdemes leírniuk és értekezés tárgyává tennünk, annál is inkább, minthogy az effajta kórnak eddig egyetlen orvos sem szentelt kellő figyelmet. Biztosra veszem tehát, hogy éppen nekem való előadástémára leltem; mindazonáltal magam sem vagyok biztos benne – a kegyes olvasó ítéletéről nem is szólva –, hogy tévedésektől mentesen tudom kifejteni mondandómat, legyen az bármily pontos, tiszta és egész is; már csak azért sem, mert kevés igazán hasznos dolgot találni erről a betegségről, melynek irodalma sok ostobaságot és bizony nem kis számú hibát hagyományoz.

Mindezek miatt kérem az olvasó megértő elnézését, egyúttal remélem, előítéletek nélkül olvassa majd egy olyan ifjú ember dolgozatát, aki elsőként vállalkozik e terület behatóbb elemzésére.

¹ A szöveg leelőhelye: Johannes Hofer: *Dissertatio Medica De Nostalgia, Oder Heimwehe*. Basel, 1688. A fordításhoz felhasznált német fordítás leelőhelye: Klaus Jürgen Pfannkuche: *Johannes Hofers Dissertation „De Nostalgia”*. Marburg, 1979. 160–173.

II. §.

Hogy a lehető legérthetőbb legyen mondandómat illetően, legerencsésebb leelőbb is magát a szót szemügyre vennünk: a helvétek, akik saját nyelvjárásukat beszélik, *das Heim-weh*nek ('honvágy'-nak) nevezték el azt az állapotot, mely abbéli fájdalomk következménye, hogy magunk mögött hagytuk kies szülőföldünket. Olybá tűnik tehát, mintha fájdalmat éreznének és le kellene dőlniük csupán amiatt, hogy nem lélegezhetik az otthoni jó levegőt, vagy azt képzelik, hogy immár soha többé nem élvezhetik annak áldását. Emiatt – s mert bizonyos Galliában tartózkodó helvétek kerültek ilyen lelkiállapotba – érthető, hogy ennél a népnél vert gyökeret a *Maladie du Pays* fogalma. Az orvostudományban mindeddig azért nem létezett külön megnevezése ennek a kórnak, mert – tudomásom szerint – egyetlen orvos sem figyelte meg és írta le pontosan. Magam rendkívül fontosnak tartom, hogy egyáltalán szóba hozzuk végre, egyúttal azt is kötelességemnek tekintem, hogy saját elnevezést is bevezessek rá, hisz ugyanígy járt el számos, bizonyos újdonságait közzétevő elődöm is.

Egyetlen szó sem illik annyira a szóban forgó betegségre, mint a két szóból alkotott görög eredetű *nostalgia*: *nostos* annyit tesz, mint 'hazatérés', az *algos* jelentése pedig 'fájdalom' vagy 'bánat'. A *nostalgia* megnevezés jól tükrözi a hazatérés iránti erős vágyból fakadó szomorú lelkületet. Mindazonáltal egyetértek azzal is, ha valakinek jobban kedvére volnának a *nostomania* vagy *philopatridomania* megnevezések, minthogy ezek még inkább kiemelik a lelkület zavarodottságát.

III. §.

Minthogy *nostalgia*ról mint olyanról eddig nem beszéltünk, s az kutatások tárgyát nem képezte, saját elképzeléseim szerint úgy világítanám meg, hogy az nem más, mint valamely betegséget kiváltó képzet tünete (*symptoma imaginationis laesae*).

A *nostalgia a spiritus animales* (kb. 'élő és éltető képzetek' – a ford.) révén jön létre, melyek az agyban található csíkos testek fehér szálain át (*per albos striatorum cerebri corporum tractus*) bizonyos pályákon terjednek szét és az ovális központ (*centrum ovale*) csövecskéin keresztül ismét ugyanoda térnek vissza. A szülőföld iránti vágyakozás sajátos és tartósan fennálló képze (idea) nyugtalanságot támaszt a lélekben. Ezen állapotot a legkülönbözőbb – majd enyhébben, majd pedig erőteljesebben fellépő – tünetek kísérhetik. Leírásomban figyelmem az ebből a sérült képzetből eredő lelkiállapotra irányul, melynek tünetei egészségre ártalmas hatást fejtenek ki; minthogy nem hiszem, hogy megkerülhetnék olyasmit, ami ennyire semmi máshoz sem foghatóan szembeszökő.

Hogy ez a képzet betegséget válthat ki, azért is könnyen belátható, mivel a munkálkodó embereket kevés más tapasztalati dolog (*objecta externa*) izgatja fel jobban, illetve semmi nincs rájuk tartósabb hatással, mint az a vágy, hogy szülőföldjüket viszontlássák. Mert ha a lélek ereje természetes kedélyállapotunkban egyenletes, abból az következik, hogy bármily tárgyi tapasztalás megindítja, megmozgatja és alakítja az eszméket (*ideae*).

Mindebből az következik, hogy mindaz, amit túlságosan ritkán használunk, elsorvad; ha pedig a *spiritus animalis*ok mindegyre csak egyetlen pályán mozognak

az agyban, csupán egyetlen tárgynak (*objectum*) adnak majd lehetőséget rá, hogy a képzeteket alakítsák.

Nemigen vitatnám, ha valaki ragaszkodnék hozzá, hogy mindebben megtalálható valami a melankolikus vagy rögeszmés örületből is, mivel ha a *spiritus animalis*ok hosszú ideig és gyakran foglalkoznak azzal, hogy egyetlenegy eszmét hozzanak létre bensőnkben, úgy aligha lehet másképp, mint hogy a *spiritus*ok – kimerülve, illetve voltaképpeni feladatuktól eltávolodván – megzavarodnak, mozgásuk lomhává válik, és a különböző elképzelések immár csak egyetlen, vagy alig néhány tárgy körül forognak majd.

IV. §.

Miután kifejtettem a betegség lényegét, legkézenfekvőbb, hogy most fennforgásának körülményei alapján világítsuk meg. S vajon nem az idevágó példák és történetek a legalkalmasabbak-e erre? Hiszen számuk valóban oly nagy, hogy bárki, aki tisztjeikkel kapcsolatban volt, hallhatott ilyeneket a Galliában tartózkodó helvét csapatokkal kapcsolatban. Nemrégiben pedig egy illető szigorúan bizalmasan mesélte el nekem egy Bernből származó fiatal, tehetséges bázeli diák esetét, akin egy idő után búskomorság vett erőt és végül meg is betegedett: nem túl magas, de krónikus láza volt, kedélyét félelem gyötörte, szívverése felgyorsult, s e tünetei napról-napra súlyosbodtak.

Végül a ház lakói mentették meg a már küszöbön álló haláltól, akik városszerte elmondták baját és imádkoztak érte; ugyanis eljött hozzá a gyógyszerárus, aki orvosi előírásra beöntést adott neki. Ezenkívül, miután szemügyre vette a beteget és felismerte rajta a betegség minden tünetét, azt tanácsolta neki, hogy – hordágyon, mint-hogy ekkor már nagyon gyöngye volt és közel a halálhoz – haladéktalanul térjen vissza szülőföldjére, mert az őt kínzó betegség nem más, mint a *nostalgia*, melyre a hazatérésen kívül egyéb gyógymód nincsen.

Hallván ennek a tervnek minden részletét, szomszédjai késznek mutatkoztak eszerint cselekedni. Erre a már a halál küszöbén álló beteg *spiritusai* szabadabban kezdtek áramolni, ő maga pedig a hozzá intézett kérdésekre mind odaillőbb válaszokat adott és szelleme egyre nagyobb szabadságának adta tanújelét. És alighogy pár ezer lépésre maga mögött hagyta a várost, összes tünete megszűnt, ő maga pedig még azelőtt teljesen meggyógyult, hogy megérkezett volna Bernbe.

Nemrégiben esett meg az is, hogy egy parasztasszony, akinek Bázélben van egy darabka földje, nagy magasságból lezuhanván olyan súlyosan megsérült, hogy néhány napig eszméletlenül feküdt. Majd a gyógyszerészek és kirurgusok gyógykezelése révén lassan ismét eszméletére tért, ekkor viszont erőt vett rajta a *nostalgia*, veszekedett és panaszkodott, kiköpdöste az ételt és a felépüléséhez elengedhetetlenül fontos gyógyszereket. Jajgatva mindegyre csak azt kiáltozta: *Ich will heim, ich will heim!* ('Haza akarok menni, haza akarok menni!'), és a hozzá intézett kérdésekre is ugyanezt válaszolta. Az asszony szülei beleegyeztek, hogy a súlyos beteget hazaviszik, ahol is az mindenféle gyógyszeres kezelés nélkül felépült. Vannak további ismert példák is, melyekről ugyanígy beszámolhatnánk, ha nem volnék biztos benne, hogy a dolog szemléltetéséhez az eddig elmondottak is elégségesek.

V. §.

Beszámolómból kiderül, hogy a kérdéses kór főleg az otthonuktól távol került fiatalokat és fiatal embereket támadja meg. Egész sor megfigyelésből az is megállapítható, hogy elsősorban olyanokat érint, akiket egyedüli gyermekként neveltek otthon, s akik később a nyilvánosság előtt is fellépnek és gyakran másokkal is összejárnak ugyan, de sem különösebb tekintélyük, sem felszabadult pajtási kapcsolataik nincsenek. Neveltetésük ezen sajátossága miatt van az, hogy - bár kiváló és jóra való emberek - nem tudnak közösséget vállalni másokkal, ha más népek közé küldik őket. Nem tudnak hozzászokni az idegen szokásokhoz és életmódhoz, képtelenek elfeledni az anyatej ízét. Ezenkívül fellépésükben félénkek, és egyetlen örömük, ha az édes hazát gondolatban felidézhetik.

Rosszul viselik az idegen levegőt, és mindezen zavartságuk közepette éjjel-nappal csak hazatérésükre tudnak gondolni. Minthogy azonban ez helyzetükben nem megvalósítható, lassanként a fent leírt lelkiállapotba kerülnek. Egyesek úgy vélik, hogy csak a helvétekre jellemző ez a betegség, közülük is különösen a berniekre és az azokhoz tartozó népekre. Hogy ez nem így van, láthatjuk az egyik, fent ismertetett példából, de egyéb más megfigyelésekből is. Mégsem vitatom, hogy éppen az ehhez a nemzethez tartozók körében gyakoribb, mint másutt. Más európai népeknél híres orvosok gyakorta figyelték meg betegek azon állapotát, melyben azok kizárólag a halál gondolatával foglalkoztak, és vagy folyamatosan súlyos betegségben szenvedtek, vagy pedig egyenesen életük végét várták. Ha ez a tünet valóban jellemzően a helvéteknél jelentkezik, úgy nem tudom, ezt az idegenben hiányolt reggeli leves, esetleg a hazai tej hiánya okozza-e, melyet az elkényelmesedett természet nem képes nélkülözni; vagy pedig az-e az oka, hogy ott az ember híján van az odahaza élvezett szabadságnak - esetleg bármi más dolog.

VI. §.

Ami a beteg részt illeti, az nyilvánvalóan nem más, mint az, amely a hazája után vágyakozó léleknek alkalmat ad rá, hogy a test mozgási képességét lecsökkentsé. Ha a szellem testi dolgokon kívül semmi mást nem képes elképzelni, és ha az elképzelés által a test felé fordul és a testi tárgy képét szemléli, úgy fontolóra veszem, hogy az agynak azon táján keressük, amelyben a tárgyak ilyen képei a *spiritus animales* bizonyos mozgásai által idéződnek fel. Az agynak ezt a részét egyesek az „ovális központ”-nak nevezik; engedtessek meg nekem, hogy ehhez még hozzáfűzzem: a szóban forgó megbetegedésnél épp ez a legbelsőbb, számtalan olyan idegszálból álló agyterület sérül meg, melyeken a *spiritusok* folyamatosan undulálnak.

VII. §.

Írjuk le mármost a *nostalgia* okait, melyek kézenfekvőbbek és közvetettek is lehetnek. Egyesével fogom sorra venni és esetleg egymásból levezetni őket. Jómagam legalábbis azt hiszem, hogy a *spiritus animalisok* a középagy rostjain áthaladó folyamatos vibrációt idéznek elő, melyeken - mégpedig impressziók formájában - a szülőföld eszméjének nyomait (*repraesentatio*) hagyják hátra. Úgy vélem, hogy ezek

a nyomok a sok emlékező gondolkodástól és morfondírozástól oly mélyé válnak, hogy a *spiritus animalis*ok maguktól is szakadatlanul ezeket követik, és arra sarkallják a lelket, hogy minden figyelmét a szülőföld gondolatára irányítsa. Ugyanezt figyelhetjük meg az álmok esetében: sokszor itt is olyan dolgok eszméi kerülnek felszínre, melyek mély benyomást tettek ránk, s amelyekkel ébren szembesülünk.

A *spiritus animalis*ok azonban, ha bizonyos utakat csak bizonyos erőfeszítés árán járnak be és azokat kevésbé szélesíthetik ki, könnyen lelnak új utakat a hátrahagyott, elmúlt dolgok kisebb ellenállása révén, mely őket az álom alatt megérintette. Így beidegződött mozgásokat végeznek és folyamatosan régmúlt eszméket irányítanak, ami azonban nem annyira alvás közben igaz rájuk: sokkal inkább úgy áll a dolog, hogy az ébren levő embert az általa gyakorta szemlélt tárgy ragadja meg, de csak addig, míg a *spiritus*ok nem kezdenek újból megszokott mozgásukba. Ugyanis ha a *spiritus*ok – egyetlen tárgyat tekintve – a léleknek a rendelkezésre álló erejét igénybe veszik, és gyakori átfutásukból kifolyólag megszokták, hogy ugyanazon utakon mozogjanak, kitágítják a pórusokat és csövecskéket, melyekben bizonyos tárgyak mozgásban tartják őket és ahol zárt csoportban jelennek meg.

Ott, ahol ez történik, a *spiritus*okat aligha mozdíthatja tovább egyéb más tárgy, és ha meg is kellene mozdítani őket, úgy a lélek, melyet teljességgel kitölt a szülőföld eszméje, csakis efelé irányul, és vagy egyáltalán nem, vagy csak elégtelenül, esetleg csupán mintegy mellékesen ügyel azon mozgásokra, melyeket más tárgyak idéznek elő. Így történik ez általában azok esetében, akik gondterhes gondolataikból elragadtatásba (*in ecstasin*) esnek, és kevésbé észlelik, hogy azokat, akik mellettük állnak, nem is látják, illetve azokat, akik hozzájuk beszélnek, nem hallják. Ha észlelési központjukat külső ingerek érik, úgy a lélek ezen mozgásokra csak kis mértékben figyel, minthogy nem odaillő dolgok kötik le.

VIII. §.

A közvetett belső – igen sokrétű – okok magában a testben rejlenek. Ezek is a szülőföldre való visszatérés eszméjét sugalmazzák a léleknek. S ez a betegség, mely veszélyes és hosszan tartó, nem más, mint a *nostalgia*.

A legkönnyebben azok esnek bele, akikkel új helyükön rosszul bánnak vagy kényelmes szolgálatot hagytak hátra otthon, és minthogy folyamatosan otthonukra kell gondolniuk és hazavágyának, hatalmába keríti őket ez a kór. Igen fontos okokat vezethetünk le a megváltozott életvitelből is. A levegőváltozás is nagy hatással van a vér és a *spiritus*ok diszpozíciójára, emellett leginkább az idegen szokások és az újszerű életmód, de engedtessek meg, hogy ezekhez más előadódó különbségeket, bonyolult igazságtalanságokat és egyebeket is hozzáfűzzünk. Mert ha a fiatalok apáik szokásai mögé húzódva mereven saját szokásaikat követik, idegen vidékre kerülvén nem képesek megszokni az ottani idegen szokásokat és életvitelt. És bár legtöbbjük megpróbál alkalmazkodni a helyi erkölcsökhöz és ingerekhez, végül képtelennek bizonyulnak rá. Ehelyett még akkor is a kies szülőföld képét idézik fel, ha egyébként csak kisebb gondjuk vagy nézeteltérésük adódik, mígnem abbéli vágyuktól vezérelve, hogy hazatérjenek, a nevezett súlyos

következményekkel járó lelkiállapotba esnek – sőt, ha nem térhetnek haza, minde-
nestül el is uralkodik rajtuk ez az érzés.

IX. §.

A *nostalgia* fenyegetésére utaló jelek szemmel láthatók abból az állapotból, amelybe a fiatalok kerülnek, így például ha gyakran leverten fel-alá járkálnak, ha a számukra idegen szokásoktól vagy bizonyos szórakozásoktól húzódoznak, ha természetüknél fogva hajlamosak a melankóliára, ha tréfákra, kisebb nézeteltérésekre vagy kelle-
metlenségekre betegséggel reagálnak, ha vágyakoznak, ha csak a hazájuk nyújtotta
örömöknek képesek örülni és ezeket idegen szokásokkal szemben előnyben része-
sítik – a sort hosszan folytathatnánk.

Szinte biztosan *nostalgia*ba esnek azok, akik igazságtalanságot szenvednek el, majd pedig valamilyen betegség keríti hatalmába őket, mire bánatukban gondolatban mindegyre az otthoni levegőt lélegzik – minek következtében igen valószí-
nű, hogy immár maga a szóban forgó betegség is küszöbön áll. A betegség jelent-
kezésének a következő jelei vannak: mindenekelőtt a szüntelen búskomorság, zavaros
álmok vagy tartós álmatlanság, a kizárólag a szülőföld körül keringő gondolatok,
elerőtlenedés, holmi szóbeszédék és az előnytelen környezet okozta borús hangulat,
félelemérzet, az egyenetlen szívverés, gyakori sóhajtozás, a szellem tompultsága
(*stupiditas animi*), valamint a kizárólag a szülőföld eszméjére irányuló figyelem.
Mindezen tünetek különféle betegségeket hoznak magukkal, és vagy megelőzik ma-
gukat az érzelmeket, vagy pedig azok után lépnek fel. Végül megfigyelhető még a
huzamosan tartó – illetve időnként alábbhagyó – lázas állapot, mely igen hosszú
ideig fennállhat, ha nem teljesül a beteg azon vágya, hogy hazájába visszatérhessen.

X. §.

Nem különösebben nehéz megmagyaráznunk, hogyan és miként keletkeznek a
nostalgia tünetei; bármennyire is legyen az összefüggésben korábbi betegségekkel, e
helyt nem időzhetünk el azok okainak feltárásával is. Ellenben annak magyarázatára,
amit még feladatunk kifejtteni, abból indulunk ki, hogy a *nostalgia* esetében igen erős
a szülőföldre való visszatérésre irányuló akarat. A beteg minduntalan ezt a tárgyat
idézi fel, mely végül olyan *spiritus animalis*okat szabadít fel, melyek mozgása tartó-
san és egyenesen arra irányul, hogy a kérdéses tárgy eszméjét megjelenítse. Ebből
következik, hogy a *spiritus*ok egyéb más tárgy feltűnésével szemben közömbösen
viselkednek, és a lélek cselekvései az észlelési központban nem képesek kiváltani a
fibrillák egy bizonyos rezgését. Ezért a *spiritus*ok az agyban túlságosan is le vannak
kötve, és nem elégséges mennyiségben, illetve valódi életerő híján áramlanak az
idegek még soha nem látott csövecskéin át egyéb más részek felé, így nem segíthetik
azok természetes cselekvéseit.

A beteg érzéki kíváncsi stagnálnak, vagy ha étvágát kielégíti is, úgy az a
felvett táplálék ellenére is gyomorbántalmakkal jár, mivel a *spiritus animalis*ok
erejüket veszítették. Az ételeket a beteg kihányja, vagy tökéletlenül oldja fel, és
emésztése rossz. A rosszul emésztett étel aztán a vérbe kerül, majd sűrűn folyékony

szérumot termel, melyből azonban csak kevés *spiritus* származik, a nyirok pedig tömöttebb lesz. Ha a *spiritus animalis*ok csekély mennyiségben mégis regenerálódnak, az agyban – a folyamatos szellemi erőfeszítés miatt – úgyszólván újra egy csapásra elhasználódnak, lassanként mind szabad akaratból, mind pedig örökletesen bekövetkező mozgásuk megbénul, és a betegen fásultság lesz úrrá. A vér keringése alábbhagy, maga a vér pedig – részecskéinek gyorsan bekövetkező működési elégtelensége miatt – erősebben esik össze, illetve koagulumok keletkeznek benne, a véredények kitágulnak és szorongás lép fel. Mindenekelőtt lassú láz jelentkezik, mely – a tapadós, nyers és savas szérum miatt – a mirigyek elzáródásaiért felelős. Végül a *spiritus*ok elhasználódnak és mozgásuk által elerőtlenednek, minek következtében a beteg még közelebb kerül a halálhoz – s mindezek csupán és kizárólag a képzetek hatására következnek be. Aki ezt nem hiheti, olvasson utána azoknál, akik a képzelet hatásairól írtak: különösen ajánlhatók e célra Henricus ab Heer kiváló megfigyelései.

XI. §.

Az elmondottakból könnyen kikövetkeztethető, hogy mi is ezen lelkiállapot prognózisa: ha jól megválasztott gyógymóddal kezelik, gyógyítható e kór; de gyógyíthatatlan és halálos, vagy legalábbis felettebb veszélyes, ha a körülmények nem engedik meg a beteg vágyainak kielégítését. A kísértőtünetek gyakran felerősítik a veszélyt, különösen ha hosszan tartó, magas és rosszindulatú láz is fellép. Ha a beteg nem hajlandó vállalkozni a hazaútra, elhúzódó betegségre kell számítani, mely hosszú gyógyszeres kezeléssel gyógyítandó.

XII. §.

A kezelés során véleményem szerint két indikációt kell megkülönböztetnünk: tudniillik egyfelől a betegséget kiváltó képzetet (*imaginatio laesa*) kell segítenünk, másfelől pedig a tüneteket is enyhítenünk kell.

A betegséget kiváltó képzetről annyit mondhatunk, hogy ha az még nem súlyosodott el, ha a betegségnek épp csak kezdetén vagy kialakulásának stádiumában vagyunk, ha a beteg még erejénél van, nem lázas, és semmi feltűnő elváltozás nem áll fenn, leginkább úgy érhető el a gyógyulás, ha a megromlott gyomor érdekében a ballasztot a beleken át a testből kihajtjuk. Szinte teljesen mindegy, hogy a beteg fő kezelésére szolgáló gyógyszerként pilulát, szélfűt (*mercurialis*), por formájú orvosságot, avagy gyógyító hatású bort alkalmazunk-e. Ha ezen kívül rosszul is fennáll és a nyálkával teli gyomor ettől szenved, a hányás előidézésére célszerű antimont adnunk. Ha a beteg ezután még mindig vértolulásoknak tűnik, a nagy kari vénát kell megcsapolni.

A nosztalgia kezdeti szakaszában megjelenő és legyöngülésként érzékelhető tünetek megszüntetésére *Confecta Alkermesszel* vagy *Confecta Catechual* elegyített szíverősítő keveréket (*cardiaca mixtura*) kell rendelni, melyet a beteg csigaformájú edényből igyon. Ha a láz tartósan bizonyul, *cardiacával* kevert izzasztószereket kell beadni.

Ha a vér besűrűsödésére fennálló hajlamot nem lehet elég gyorsan megszüntetni, a beteg erre mellkasi szorító érzéssel és szívdobogással reagál. A nyugtalanságot és

folyamatos álmatlanságot vagy belsőleg alkalmazott, altató hatású emulziókkal, vagy külsőleg alkalmazott balzsammal, beléndek kivonattal (*Hyoscyamus niger*) vagy ópiummal kezelhetjük, ekkor egyszer az egész fejet, másszor pedig a halántékot és a koponyát dörzsöljük be.

Ha időszakos láz esete áll fenn, azt gyógyszerekkel kell csillapítani vagy megszüntetni.

Közben, mielőtt a betegnek az idegenben való tartózkodástól megcsappant életereje bizonyos fokig helyreállt és ő maga már alkalmas az útra, időről-időre gondolni kell a szülőföldre való visszatérésre is. A terápia részeként a beteg lehetőleg gyakran időzzön másokkal, hogy képzelete elszakadhasson makacs eszméjétől (*imaginatio*).

Ugyanis ezt és egyéb más dolgokat is azon fő cél érdekében kell elérnünk, hogy ha a hazatérés rögeszméjét (*phantasma*) nem lehet megszüntetni, akkor a beteget a lehető leghamarabb visszajuttassuk otthonába. Még akkor is, ha gyöngye és erőtlen – ez esetben utazókocsin vagy hordágyon, illetve amely alkalmas eszköz ezenkívül épp rendelkezésre áll.

Mostanáig tudniillik a legtöbb esetben az derült ki, hogy egyfelől mindazok, akiket ily módon hazaküldtek, vagy már útközben, vagy pedig közvetlenül hazaérkezésüket követően újfent erőre kaptak; másrészt viszont azok, akiknek nem állt módjukban a hazatérés, lassanként felélték *spiritusukat* és elhaláloztak, megint mások delíriumba estek, és végül még ép eszüket is elvesztették.

Még régebben hallhattam egy párizsi kereskedő beszámolóját: Ennek volt egy helvét szolgája, aki egyik napról a másikra melankolikus és bánatos lett – étvágytalan volt, munkáját kedvetlenül végezte, majd végül nyomatékos kéréssel elbocsátásáért folyamodott alkalmazójához, amit pedig korábban semmiképpen nem kívánt. A kereskedő nyomban beleegyezését is adta, mire a szolgát – akinek gondolatai már jó pár napja e gondja körül forogtak – az örömtől mintha kicserélték volna. És bár végül mégiscsak Párizsban maradt, soha többé nem került újra ilyen lelkiállapotba.

Sára Balázs fordítása